

Krzysztof Jamróży

Uniwersytet Rzeszowski

**LICZEBNOŚĆ, FORMY PRAWNE I WYBRANE SFERY
POŻYTKU PUBLICZNEGO
W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM
W LATACH 2013–2022.
STAŁOŚĆ CZY ZMIANA?**

Wprowadzenie

Organizacje pożytku publicznego (OPP) są istotnym elementem trzeciego sektora, który z kolei stanowi część społeczeństwa obywatelskiego. Status OPP wykracza jednak poza działalność podmiotów non profit. Precyzuje to art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹.

Pomimo regularnych badań organizacji pozarządowych realizowanych przez różne instytucje (np. Stowarzyszenie Klon/Jawor) nie prowadzi się w sposób ciągły analizy funkcjonowania organizacji pożytku publicznego. Dotychczas skoncentrowano się jedynie m.in. na pozyskiwaniu 1 proc. podatku od osób fizycznych, liczebności organizacji pożytku publicznego, wsparciu udzielanemu przez te podmioty uchodźcom z Ukrainy czy wykorzystywaniu przywilejów im przysługujących².

¹ Zob. art. 3 ust. 3 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2023 r., poz. 571.

² Zob. Główny Urząd Statystyczny, *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych, kół gospodyń wiejskich oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2022 r. – wyniki wstępne*, Kraków 2023; Główny Urząd Statystyczny, *Organizacje pożytku publicznego i 1% w 2021 r./2022 r.*, Kraków 2023.

Prowadzono także lokalne analizy (np. w Krakowie czy Przemyśle) związane z funkcjonowaniem organizacji pożytku publicznego³.

Autor, mając świadomość ograniczeń wynikających z niewielkiej liczby badań organizacji pożytku publicznego w Polsce, postanowił przeprowadzić analizę danych zastanych, której celem jest ustalenie liczebności, deklarowanych form prawnych, najczęściej oraz najrzadziej występujących sfer pożytku publicznego OPP w województwie podkarpackim.

Czym są organizacje pożytku publicznego?

Organizacje pozarządowe w Polsce na mocy ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie mogą ubiegać się o pozyskanie specjalnego statusu, który nadaje im nowe uprawnienia. Pociąga to jednak za sobą dodatkowe obowiązki, które nie spoczywają na klasycznych podmiotach non profit.

Przykładowo, pozyskanie statusu pożytku publicznego daje organizacjom pozarządowym możliwość otrzymania środków finansowych z opcji 1,5 proc. (mowa tu o części podatku od osób fizycznych), zwolnienia z podatku dochodowego od osób prawnych, bezpłatnej promocji podmiotów w radiu i telewizji publicznej⁴. Przywileje organizacji pożytku publicznego są jednak związane z obowiązkową sprawozdawczością finansową i merytoryczną, którą podmioty muszą co roku składać do Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (NIW-CRSO)⁵.

Działalnością pożytku publicznego określa się działania społecznie użyteczne, które realizowane są przez organizacje pozarządowe (w tym stowarzyszenia i fundacje) oraz inne podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w sferze zadań publicznych (tabela 1)⁶.

Tabela 1. Sfery pożytku publicznego, w których funkcjonują OPP

L.p.	Sfera pożytku publicznego
1.	Pomoc społeczna, ze szczególnym uwzględnieniem osób i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywanie ich życiowych szans
2.	Zorganizowanie opieki byłym zawodowym żołnierzom, którzy otrzymali uprawnienia do wojskowej emerytury lub inwalidzkiej renty wojskowej

³ Zob. M.H. Kurleto, *Organizacje pożytku publicznego: rozwiązania prawne, funkcjonowanie, rozwój. Kraków case study*, Kraków 2008; K. Jamroży, *Wsparcie udzielane obywatelom Ukrainy przez organizacje pożytku publicznego z Przemyśla*, „Wiadomości Społeczne” 2022, nr 1(25).

⁴ Zob. M. Chrzczonowicz, *Organizacje pożytku publicznego. Uzyskanie statusu OPP, przywileje, obowiązki, kontrola*, Warszawa 2015, s. 19–20.

⁵ M. Chrzczonowicz, *op. cit.*, s. 19–20; M.H. Kurleto, *Organizacje pożytku publicznego...*, s. 50.

⁶ M.H. Kurleto, *op. cit.*, s. 46.

3.	Działalność charytatywna
4.	Pielęgnowanie polskości, podtrzymywanie narodowej tradycji, rozwijanie świadomości obywatelskiej, kulturowej oraz narodowej
5.	Podejmowanie działań na rzecz mniejszości narodowych, etnicznych i języka regionalnego
6.	Promocja i ochrona zdrowia
7.	Pomoc osobom z niepełnosprawnością
8.	Aktywizacja zawodowa oraz promocja zatrudnienia wobec osób bezrobotnych i zagrożonych utratą pracy
9.	Upowszechnianie oraz ochrona praw kobiet, a także podejmowanie działań na rzecz zrównania praw mężczyzn i kobiet
10.	Działalność wspierająca rozwój gospodarczy (w tym również przedsiębiorczość)
11.	Rozwój społeczności lokalnych oraz wspólnot
12.	Nauka, oświata, edukacja, szkolnictwo wyższe i wychowanie
13.	Ochrona dóbr kultury, tradycji, działalność na rzecz kultury i sztuki
14.	Krajoznawstwo, turystyka i wypoczynek dzieci oraz młodzieży
15.	Promowanie i upowszechnianie kultury fizycznej oraz sportu
16.	Ekologia, ochrona zwierząt i dziedzictwa przyrodniczego
17.	Bezpieczeństwo i porządek publiczny
18.	Upowszechnianie wiedzy i zwiększanie umiejętności na rzecz obronności państwa
19.	Ochrona wolności, praw człowieka i swobód obywatelskich oraz podejmowanie działań z zakresu rozwoju demokracji
20.	Ochrona obywateli i ratownictwo
21.	Wsparcie dla ofiar klęsk żywiołowych, katastrof, konfliktów zbrojnych oraz wojen w kraju i za granicą
22.	Upowszechnianie oraz ochrona praw konsumentów
23.	Działania podejmowane na rzecz integracji europejskiej
24.	Promocja i organizacja wolontariatu
25.	Działalność mająca na celu udzielanie wsparcia technicznego, informacyjnego, szkoleniowego lub finansowego dla organizacji pozarządowych i podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
26.	Integracja oraz reintegracja zawodowa i społeczna jednostek zagrożonych ekskluzją społeczną
27.	Wsparcie osób w wieku emerytalnym
28.	Wspomaganie rozwoju techniki, innowacyjności, wynalazczości oraz wdrażanie i upowszechnianie nowatorskich rozwiązań technologicznych w praktyce gospodarczej
29.	Promocja Rzeczypospolitej Polskiej za granicą
30.	Wsparcie Polonii i Polaków za granicą
31.	Pomoc rodzinom, ochrona macierzyństwa, rodzicielstwa oraz ochrona i upowszechnianie praw dziecka
32.	Udzielanie wsparcia rodzinom i systemowi pieczy zastępczej
33.	Dostarczanie bezpłatnej pomocy prawnej i poszerzanie świadomości legislacyjnej społeczeństwa
34.	Profilaktyka uzależnień oraz patologii społecznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie M.H. Kurlito, *Organizacje pozarządowe w działalności pożytku publicznego*, Warszawa 2008, s. 61–62; S. Kołucki, *Organizacje pozarządowe i państwo. Partnerzy czy konkurenci* [w:] *Spółeczeństwo obywatelskie w systemie politycznym państwa. Przykład Polski na tle rozwiązań europejskich*, red. M. Szczegielniak, R. Więckiewicz, Warszawa 2018, s. 103–104.

W Polsce OPP mogą działać w co najmniej jednej z trzydziestu czterech sfer pożytku publicznego, jednakże katalog ten nie jest zamknięty, gdyż ustawodawca przewidział możliwość rozszerzania sfer pożytku publicznego. Aby uzyskać status pożytku publicznego, organizacja pozarządowa musi jednakże spełnić szereg warunków. Najważniejszymi z nich są: prowadzenie aktywnej i nieprzerwanej działalności przez co najmniej dwa lata, funkcjonowanie na rzecz grupy społecznej lub ogółu społeczności (musi ona znajdować się w szczególnej sytuacji materialnej lub życiowej) oraz przeznaczanie pełnego dochodu na działalność pożytku publicznego. Po spełnieniu ustawowych wymogów organizacje pozarządowe i inne podmioty z nimi zrównane mogą ubiegać się o wpisanie ich do Krajowego Rejestru Sądowego (KRS) jako organizacje pożytku publicznego.

Wybrane statystyki związane z działalnością organizacji pożytku publicznego w Polsce

W Polsce występują nieliczne badania związane z funkcjonowaniem organizacji pożytku publicznego. Przykładowo takie analizy prowadzi Główny Urząd Statystyczny. W tabeli 2 ujęto liczbę aktywnie działających organizacji pożytku publicznego w Polsce w latach 2013–2022.

Tabela 2. Liczba aktywnie działających organizacji pożytku publicznego w Polsce

Rok	Liczba aktywnie działających organizacji pożytku publicznego (w tys.)
2013	8,2
2014	8,6
2015	8,8
2016	9,1
2017	9,2
2018	9,3
2019	9,4
2020	9,3
2021	9,4
2022	9,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Główny Urząd Statystyczny, *Organizacje pożytku publicznego i 1% w 2021 r./2022 r.*, Kraków 2023, s. 1; Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, <https://sprawozdaniaopp.niw.gov.pl/> [dostęp: 11.07.2024].

Według GUS systematycznie zwiększa się liczba organizacji pożytku publicznego. Wyjątek stanowi jedynie 2020 r., kiedy ich liczba zmniejszyła się o 0,1 tys. Na to zjawisko wpływ miała pandemia COVID-19, choć jak można zauważyć, było to oddziaływanie krótkotrwałe.

Analizując organizacje pożytku publicznego, można także oprzeć się na wynikach badań związanych z działalnością stowarzyszeń i fundacji, które nie posiadają specjalnego statusu (uznawane one są za najczęściej występującą formę prawną NGOs). Według Stowarzyszenia Klon/Jawor w 2021 r. zarejestrowanych było 107 tys. stowarzyszeń (bez OSP) i 31 tys. fundacji. Wśród nich występują jednakże tzw. organizacje widmo – są to podmioty non profit, które nie funkcjonują, lecz pozostają wpisane w KRS. Badacze szacują, że może być to nawet 70 tys. organizacji pozarządowych⁷. Dominacja liczby stowarzyszeń nad liczbą fundacji widoczna jest także w latach 2015–2018. Interesującym zjawiskiem jest stały wzrost liczebności fundacji w analizowanym okresie. W 2015 r. odnotowano ich liczbę na poziomie 17 tys. podmiotów, z kolei w 2018 r. było ich 26 tys.⁸

Przewaga liczby stowarzyszeń widoczna jest także, gdy analizie podda się zmienną, którą jest liczba nowo powstających organizacji pozarządowych. Według badań Stowarzyszenia Klon/Jawor w 2021 r. powstało ok. 3 tys. nowych stowarzyszeń i ok. 2,4 tys. fundacji. Od 2002 r. (z pewnymi wyjątkami) uwidacznia się tendencja do zmniejszania się liczebności organizacji pozarządowych opartych na członkostwie (w 2002 r. było to ok. 6 tys. stowarzyszeń). Liczba nowo powstających fundacji z kolei zazwyczaj wzrasta (w 2002 r. odnotowano ok. 1 tys. zarejestrowanych podmiotów)⁹. Ostrożnie można prognozować, że w latach 2023–2032 może zaistnieć sytuacja przewagi liczby nowo tworzonych fundacji nad stowarzyszeniami.

Polskie organizacje społeczne działają zazwyczaj w branżach takich jak sport, turystyka, rekreacja i hobby (35 proc. podmiotów), sztuka i kultura (15 proc. NGOs) oraz edukacja i wychowanie (14 proc. organizacji pozarządowych). Dane te dotyczą 2021 r., choć podobne wyniki można odnotować także w latach 2002–2018¹⁰.

Metodologia badawcza

Celem badań jest ustalenie liczebności, form prawnych i sfer pożytku publicznego, w których najczęściej i najrzadziej działają OPP w województwie podkarpackim. Posłużyć ma to wskazaniu zarówno zmian, jak i stałych elementów

⁷ B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty 2021*, Warszawa 2022, s. 5.

⁸ Zob. P. Adamiak, B. Charycka, M. Gumkowska, *Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015. Raport z badań*, Warszawa 2016, s. 27; B. Charycka, M. Gumkowska, *Kondycja organizacji pozarządowych 2018*, Warszawa 2019, s. 9.

⁹ B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002–2022*, Warszawa 2022, s. 20–21.

¹⁰ *Ibidem*, s. 25.

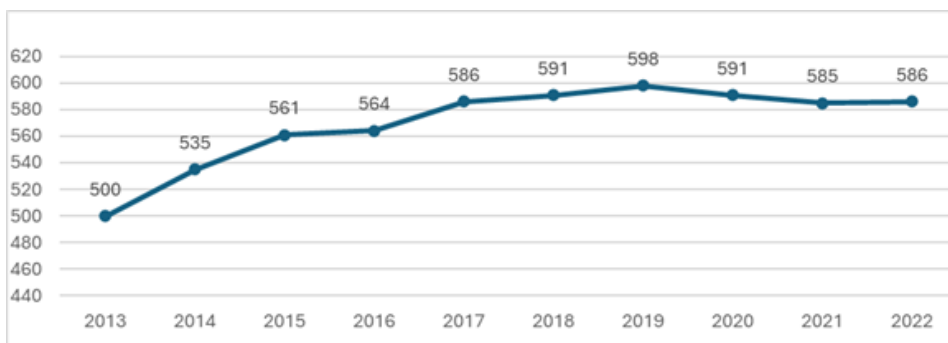
związanych z funkcjonowaniem tych podmiotów. Ponadto opracowano rekomendacje, które mogłyby wpłynąć na rozwój wyodrębnionej przestrzeni trzeciego sektora.

Badaną populację stanowią organizacje pożytku publicznego, które funkcjonowały w latach 2013–2022 w województwie podkarpackim. Analizie poddano sprawozdania merytoryczne opisujące działalność tych podmiotów, które dostępne są w bazie danych Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego. Łącznie zapoznano się z 5697 dokumentami urzędowymi.

Za analizą danych zastanych przemawia fakt, iż sprawozdania merytoryczne organizacji pożytku publicznego zawierają w sobie względnie precyzyjne dane związane z ich funkcjonowaniem. Są one także zróżnicowane w zakresie treści, co oznacza, że socjolog ma dostęp do wielu informacji o organizacjach pozarządowych posiadających specjalny status. Monitorowanie sprawozdań merytorycznych przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego pozwala badaczowi sądzić, że są to dane względnie rzetelne i pozwalające na wyciągnięcie prawidłowych wniosków.

Liczebność organizacji pożytku publicznego w województwie podkarpackim w latach 2013-2022

W województwie podkarpackim przez dziesięć analizowanych lat zmieniała się liczebność OPP. Omawiane zjawisko zaprezentowano na wykresie 1.

Wykres 1. Liczba organizacji pożytku publicznego w województwie podkarpackim

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, <https://sprawozdaniaopp.niw.gov.pl/> [dostęp: 05.07.2024].

Analizując sprawozdania merytoryczne badanych OPP, można zauważyć dwa charakterystyczne zjawiska. W latach 2013–2019 r. obserwowany jest stały

przyrost liczby organizacji pożytku publicznego (o 98 podmiotów). W okresie pandemii COVID-19 liczba OPP jednakże nieznacznie maleje. W 2020 r. zmiana jest zauważalna na poziomie siedmiu podmiotów, w kolejnym roku ich liczba zmniejsza się o sześć organizacji pozarządowych. W 2022 r. odnotowano jednakże niewielki wzrost tego typu podmiotów o jedną organizację pożytku publicznego. Pandemia COVID-19 wpłynęła więc negatywnie na liczebność OPP w województwie podkarpackim. Porównując dane z 2019 r. i 2022 r., można zauważyć spadek liczby tych podmiotów na poziomie dwunastu organizacji posiadających specjalny status (ok. 2 proc.). Najtrudniejszym okresem dla organizacji pożytku publicznego w województwie podkarpackim okazał się 2021 r. W porównaniu do 2019 r. odnotowano ubytek badanych podmiotów na poziomie trzynastu organizacji pozarządowych. Podobne tendencje występują na poziomie ogólnopolskim. GUS odnotował także spadek liczby organizacji pożytku publicznego w 2020 r., jednakże na Podkarpaciu kryzys ilościowy utrzymał się o rok dłużej, co świadczyć może o tym, iż badane podmioty gorzej radziły sobie z ograniczeniami społecznymi wywołanymi koronawirusem¹¹.

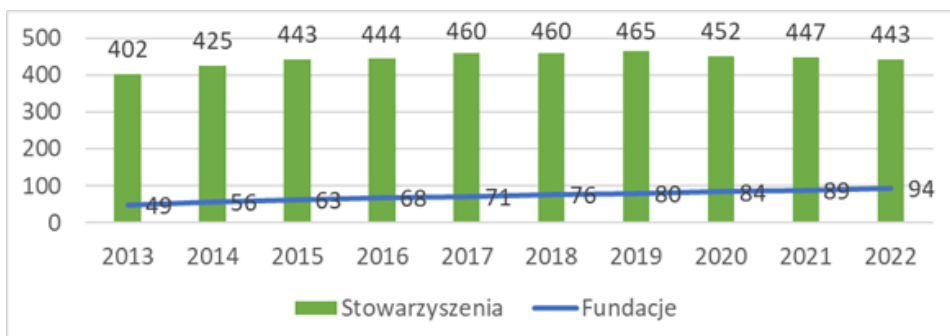
Drugim zaobserwowanym zjawiskiem jest stabilizacja liczebności badanych organizacji społecznych w województwie podkarpackim. Jest ona zauważalna od 2017 r. Analizując ilość organizacji pożytku publicznego w cyklu rocznym (a nie w cezurze związanej z pandemią COVID-19), można zauważyć, że ich liczba nie zmniejsza się ani nie rośnie powyżej siedmiu podmiotów. Średnia liczebność badanych podmiotów w latach 2017–2022 wynosi ok. 590 organizacji. Tendencja taka nie jest jednak zauważalna na poziomie ogólnopolskim. W Polsce liczba organizacji pożytku publicznego (z wyjątkiem 2020 r.) stale wzrasta¹².

Podstawowe formy prawne badanych organizacji pożytku publicznego

W badanej populacji najczęściej odnotowuje się występowanie stowarzyszeń i fundacji. Z tego powodu podjęto decyzję o analizie wspomnianych form prawnych organizacji pożytku publicznego (wykres 2), jednakże należy pamiętać, że występują także podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, które mogą pozyskać specjalny status, a których nie objęto badaniami.

¹¹ Por. Główny Urząd Statystyczny, *Organizacje pożytku publicznego...*, s. 1; Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, <https://sprawozdaniaopp.niw.gov.pl/> [dostęp: 11.07.2024].

¹² Por. *Ibidem*.

Wykres 2. Wybrane formy prawne OPP (stowarzyszenia i fundacje, lata 2013–2017)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, <https://sprawozdaniaopp.niw.gov.pl/> [dostęp: 05.07.2024].

Tempo pozyskiwania statusu pożytku publicznego przez stowarzyszenia i fundacje jest zróżnicowane. W przypadku organizacji opartych na członkostwie można zaobserwować, że w latach 2013–2017 proces ten zwiększał swoją dynamikę. Z 402 stowarzyszeń, które legitymizowały się statusem pożytku publicznego w województwie podkarpackim (w 2013 r.), ich liczba wzrosła do 460 (w 2017 r. i 2018 r.). W 2019 r. ich liczebność ponownie wzrosła o pięć podmiotów. Od 2019 r. do 2022 r. liczba stowarzyszeń będących organizacjami pożytku publicznego w województwie podkarpackim zmalała, jednakże o 22 podmioty. Pandemia COVID-19 bez wątpienia wpłynęła na redukcję liczby stowarzyszeń będących OPP, bowiem przed jej wystąpieniem nie zaobserwowano zmniejszenia liczebności tego typu organizacji pozarządowych. Podobne wnioski formułują badaczki ze Stowarzyszenia Klon/Jawor (choć w 2021 r. analizowany wskaźnik w przypadku podmiotów non profit będących stowarzyszeniami bez specjalnego statusu wzrósł). Zjawisko to może być także związane z kryzysem członkostwa w organizacjach pozarządowych. W 2010 r. odnotowano średnią liczbę członków stowarzyszenia na poziomie 35 osób. Do 2021 r. wartość wskaźnika wyniosła już tylko 25 społeczników. W trakcie jedenastu lat średnia liczba członków stowarzyszenia zmniejszyła się więc o 10 osób¹³.

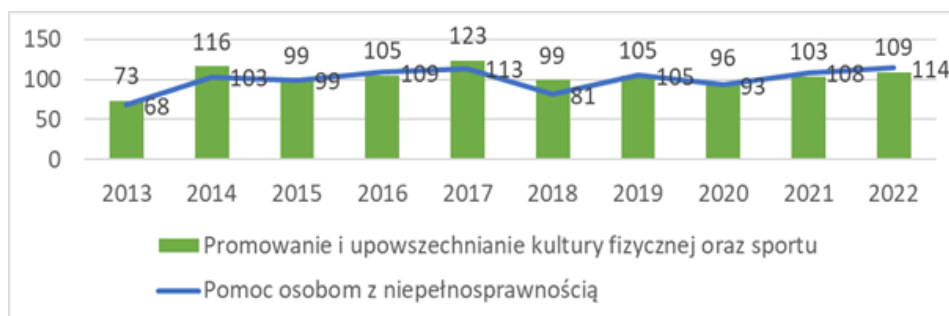
Odmienne prezentuje się proces pozyskiwania statusu pożytku publicznego przez fundacje zlokalizowane w województwie podkarpackim. Pomimo że jest ich zdecydowanie mniej niż stowarzyszeń (średnio o ok. 371 NGOs), to jednak w badanej dekadzie zaobserwować można proces stałego wzrostu ich liczebności. W latach 2013–2022 ich liczba zwiększyła się prawie dwukrotnie (o 45 podmiotów). Co ciekawe, ta forma prawna organizacji pozarządowych odnotowała dalszy

¹³ Zob. B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, *Kondycja organizacji pozarządowych...*, s. 20–21; 38–39.

rozwój w trakcie występowania koronawirusa w województwie podkarpackim, co oznacza, że w omawianym okresie nie zauważono zahamowania procesu ich tworzenia trwającego już od dziesięciu lat. W przypadku fundacji niebędących organizacjami pożytku publicznego badaczki ze Stowarzyszenia Klon/Jawor również zaobserwowały wzrost ich liczby w analizowanej dekadzie, choć nie była to stała tendencja¹⁴.

Najczęściej i najrzadziej wybierane przez badane OPP sfery pożytku publicznego

Badając wybrane aspekty działalności organizacji pożytku publicznego w województwie podkarpackim w latach 2013–2022, postanowiono również wykazać sfery pożytku publicznego, w których analizowane podmioty działają najczęściej (wykres 3) i najrzadziej (wykres 4).

Wykres 3. Najczęstsze sfery pożytku publicznego, w których działają badane OPP

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, <https://sprawozdaniaopp.niw.gov.pl/> [dostęp: 05.07.2024].

Organizacje pożytku publicznego w województwie podkarpackim najczęściej funkcjonują w sferze promowania i upowszechniania kultury fizycznej oraz sportu. Ich liczebność po 2013 r. ulega znacznemu zwiększeniu (szczególnie w 2014 r., kiedy odnotowano wzrost aż o 43 podmioty). Podobne obserwacje poczyniły badaczki ze Stowarzyszenia Klon/Jawor, badając organizacje pozarządowe nieposiadające specjalnego statusu¹⁵.

W analizowanej dekadzie w województwie podkarpackim można mówić o niestabilności omawianej sfery pożytku publicznego. Widoczny jest zarówno

¹⁴ Zob. *Ibidem*, s. 20–21.

¹⁵ Zob. *Ibidem*, s. 25.

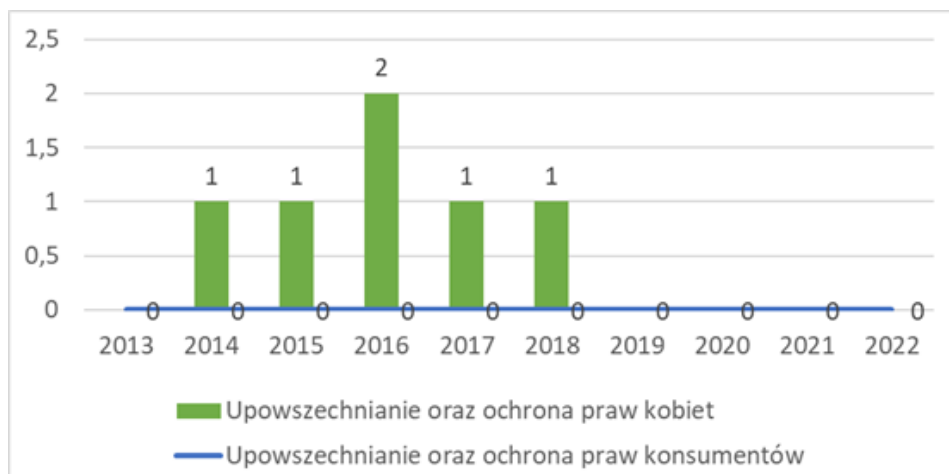
przyrost, jak i regres tych OPP. Przeciętnie w sferze promowania i upowszechniania kultury fizycznej oraz sportu działało ok. 103 organizacje pożytku publicznego. Pandemia COVID-19 zasadniczo nie wpłynęła na funkcjonowanie tych podmiotów (od 2021 r. zaobserwować można wręcz stały wzrost ich liczby) – wyjątek stanowi w tym przypadku jedynie 2020 r.

Kolejną istotną sferą pożytku publicznego w województwie podkarpackim jest pomoc osobom z niepełnosprawnością. W jej przypadku również można mówić o niestabilności związanej z liczebnością organizacji pożytku publicznego. W 2014 r. zauważalny jest duży wzrost liczby badanych podmiotów zajmujących się pomocą osobom z niepełnosprawnością (o 35 organizacji). Następnie do 2017 r. odnotowano zarówno momenty przyrostu, jak i regresu badanych organizacji pożytku publicznego. Co ciekawe, w 2018 r. diametralnie zmniejszyła się liczba podmiotów non profit o specjalnym statusie działających zarówno w sferze pomocy osobom z niepełnosprawnością, jak i promowania i upowszechniania kultury fizycznej oraz sportu. Być może wpływ na to miało wprowadzenie w 2017 r. nowej agendy rządowej, którą jest Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (NIW-CRSO) i zmodyfikowanej ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁶. Hipotetycznie liderzy podmiotów non profit, nie mogąc odnaleźć się w nowej rzeczywistości lub nie mając zaufania do nowo powstałej instytucji, mogli podjąć decyzję o likwidacji organizacji lub zaniechaniu działań związanych z pozyskaniem dla niej specjalnego statusu. Za tą hipotezą przemawia również wzrost liczebności podmiotów w obu badanych sferach w 2019 r., 2021 r. i 2022 r., ponieważ po upływie tego czasu mogło wzrosnąć zaufanie do NIW-CRSO.

Pandemia COVID-19 zasadniczo nie wpłynęła na organizacje pożytku publicznego z województwa podkarpackiego, które działają w sferze pomocy osobom z niepełnosprawnością. Wyjątek stanowi jedynie 2020 r., kiedy odnotowano spadek ich liczby. Pomimo przeciwności związanych choćby z lockdownem i koniecznością zwiększonej osobistej ochrony podmioty te od 2021 r. zaczęły ponownie się tworzyć, co oznacza, że nie pozostawiły swoich beneficjentów w potrzebie i mimo utrudnień związanych z koronawirusem starały się pomagać osobom z niepełnosprawnością (podobnie zresztą jak organizacje działające na rzecz sportu i kultury fizycznej).

W badaniach uwzględniono również najrzadziej występujące sfery pożytku publicznego w województwie podkarpackim. Należą do nich: upowszechnianie oraz ochrona praw konsumentów i upowszechnianie oraz ochrona praw kobiet.

¹⁶ Zob. Ustawa z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. 2017, poz. 573; Ustawa z dnia 15 września 2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, Dz.U. 2017, poz. 1909.

Wykres 4. Najbardziej występujące sfery pożytku publicznego, w których działają badane OPP

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, <https://sprawozdaniaopp.niw.gov.pl/> [dostęp: 05.07.2024].

W analizowanej dekadzie nie odnotowano wśród badanych organizacji pożytku publicznego występowania sfery upowszechniania oraz ochrony praw konsumentów. Jest to niepokojące zjawisko, zwłaszcza w kontekście dużej liczby przypadków ich łamania. Przykładowo, jak wskazują badania realizowane przez Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK), zjawisko *downsizingu* (zmniejszania objętości bądź gramatury produktu przy zachowaniu tej samej ceny) zadeklarowało ok. 80 proc. respondentów¹⁷. Łamanie praw konsumentów występuje nie tylko w sklepach stacjonarnych. Można z nim także zetknąć się w sieci. Jak wskazują badania UOKiK, 9 proc. respondentów spotkało się z sytuacją, że ich opinia w Internecie na temat danego produktu została bez ich zgody usunięta, 4 proc. konsumentów zostało zablokowanych w serwisie, gdzie mogła wyrazić zdanie na temat poczynionych zakupów, a 3 proc. badanych zauważyło zmodyfikowanie ich własnych uwag zamieszczonych on-line¹⁸. Bez wątpienia są to niepokojące zjawiska, dlatego też jest to poważny mankament systemowy, który występuje w sferach pożytku publicznego w województwie podkarpackim. Wsparcie konsumentom świadczyć mogą jednakże organizacje pożytku publicznego działające w sferze udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej oraz zwiększania świadomości legislacyjnej społeczeństwa (w 2022 r. funkcjonowały dwa takie podmioty). Kwestia ta wymaga

¹⁷ Por. A. Czarnecki, A. Dąbrowska, P. Mielczarek, S. Miszczyk, A. Szuszkiewicz, *Downsizing w ocenie polskich konsumentów. Raport z badania*, Warszawa 2023, s. 32.

¹⁸ Por. Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *Falszowanie opinii w Internecie. Doświadczenia konsumentów na podstawie badania PBS Sp. z o.o. na zlecenie UOKiK*, Warszawa 2020, s. 17.

jednak dalszych badań, choć Galia Chimiak sugeruje, że niewielka liczba takich NGOs może być spowodowana nieadekwatnym finansowaniem organizacji, kryzysem zasobów ludzkich (np. odpływem osób zatrudnionych i społeczników do instytucji rządowych i samorządowych), a także zagrożeniem poczucia bezpieczeństwa (rzecznictwo związane jest bez wątpienia nie tylko z obroną beneficjentów, lecz także z wchodzeniem w konflikt z drugą stroną sporu)¹⁹.

Upowszechnianie oraz ochrona praw kobiet również nie należy do sfer pożytku publicznego cieszących się popularnością w województwie podkarpackim. Jak można zauważyć, występowała ona w analizowanej jednostce administracyjnej jedynie w latach 2014–2018. Zazwyczaj taką działalność prowadziła jedna organizacja pożytku publicznego. Wyjątek stanowił 2016 r., kiedy to taką sferę pożytku publicznego zadeklarowało dwa podmioty non profit. Od 2019 r. żadna z działających w województwie podkarpackim organizacji pożytku publicznego nie prowadziła działalności w zakresie upowszechniania oraz ochrony praw kobiet (podobna sytuacja miała miejsce w 2013 r.). Uzyskane wyniki badań są zaskakujące. Od kilkunastu lat w Polsce kładziony jest silny nacisk na zrównanie praw kobiet i mężczyzn. Dziwi zatem, że od 2019 r. żadna organizacja pożytku publicznego z województwa podkarpackiego nie wspiera kobiet w tym zakresie, szczególnie, że w 2020 r. zapoczątkowane zostały protesty przeciwko zaostreniu ustawy aborcyjnej²⁰. Zdaje się to być dużym niedopatrzeniem ze strony OPP, gdyż kobiety z Podkarpacia nie mogą liczyć na solidną reprezentację ze strony podmiotów, których głównym zadaniem jest wspieranie obywateli w sferach pożytecznych publicznie. Być może ma to związek z problemami wymienionymi przez G. Chimiak²¹. Pamiętać jednak należy, że w województwie podkarpackim działają nieliczne podmioty non profit (nie posiadające one statusu pożytku publicznego), których celem statutowym jest wspieranie kobiet i to one w większym lub mniejszym stopniu pomagały beneficjentkom w walce o ich prawa.

Podsumowanie

Organizacje pożytku publicznego w województwie podkarpackim są ustabilizowaną częścią sektora obywatelskiego w analizowanej jednostce administra-

¹⁹ Zob. G. Chimiak, *Ocena sytuacji rzecznictwa organizacji pozarządowych* [w:] *Efekt mrożący. O kondycji rzecznictwa organizacji pozarządowych*, red. T. Figura, Warszawa 2022, s. 67.

²⁰ Zob. M. Kolanko, *Czego domaga się Strajk Kobiet? 13 postulatów*, <https://www.rp.pl/polityka/art442971-czego-domaga-sie-strajk-kobiet-13-postulatow> [dostęp: 25.07.2024].

²¹ Zob. G. Chimiak, *op. cit.*, s. 67.

cyjnej. Wskazują na to wyniki badań przeprowadzonych przez autora w 2024 r., co jednakże nie koresponduje z wynikami ogólnopolskich analiz.

Na obszarze województwa podkarpackiego stałe jest również zjawisko związane z brakiem występowania organizacji pożytku publicznego działających w sferach upowszechniania oraz ochrony praw konsumentów i kobiet (w latach 2019–2022). Może być ono związane z kryzysem rzecznictwa występującym w polskich organizacjach pozarządowych.

Zmianie ulega liczba stowarzyszeń i fundacji będących organizacjami pożytku publicznego. Liczebność stowarzyszeń od 2020 r. maleje, natomiast liczba fundacji w analizowanej dekadzie stale wzrasta. Być może wiąże się to z kryzysem stowarzyszeniowym, który widoczny jest już od kilkunastu lat.

Zróżnicowana jest także ilość badanych podmiotów funkcjonujących w sferach promowania i upowszechniania kultury fizycznej oraz sportu i pomocy osobom z niepełnosprawnością, choć uwidacznia się tendencja do wzrastania ich liczby od 2021 r.

Wśród rekomendacji wymienić można zwiększenie finansowania organizacji pozarządowych działających na rzecz ochrony praw konsumenta i praw kobiet. Pozwoliłoby to nie tylko na rozwój istniejących w Polsce organizacji społecznych, lecz także zachęciłoby do tworzenia nowych podmiotów w tej sferze. Skierowanie do tych organizacji pozarządowych oferty grantów, dotacji czy zadań zleconych przez władze rządowe i samorządowe umożliwiłoby także wstrzymanie zjawiska drenażu kadry pracowniczej. Obecnie realizowany jest przez NIW-CRSO Rządowy Program Wspierania Rozwoju Organizacji Poradniczych na lata 2022–2033, co bez wątpienia zasługuje na uznanie, choć mogą być to działania niewystarczające z punktu widzenia potrzeb organizacji pozarządowych działających w tej branży²².

W związku z malejącą liczbą stowarzyszeń rozważyć można np. tworzenie specjalnych programów rządowych, samorządowych i/lub pozarządowych nastawionych na aktywizowanie potencjału społecznego, ze szczególnym naciskiem na realizację zadań w formie pracy społecznikowskiej i wolontariatu. Realizować je mogłyby w szczególności organizacje pożytku publicznego będące stowarzyszeniami. Przykład takich działań stanowi Korpus Solidarności – Rządowy Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Systematycznego na lata 2018–2030²³, jednakże brakuje nadal programu, który koncentrowałby się na pozyskiwaniu społeczników do stowarzyszeń.

²² Zob. Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, *Organizacje Poradnicze*, <https://niw.gov.pl/nasze-programy/organizacje-poradnicze/> [dostęp: 28.07.2024].

²³ Zob. Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, *Korpus Solidarności*, <https://niw.gov.pl/nasze-programy/korpus-solidarnosci/> [dostęp: 28.07.2024].

Bibliografia

- Adamiak P., Charycka B., Gumkowska M., *Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015. Raport z badań*, Warszawa 2016.
- Charycka B., Gumkowska M., *Kondycja organizacji pozarządowych 2018*, Warszawa 2019.
- Charycka B., Gumkowska M., Bednarek J., *Kondycja organizacji pozarządowych – najważniejsze fakty 2021*, Warszawa 2022.
- Charycka B., Gumkowska M., Bednarek J., *Kondycja organizacji pozarządowych. Trendy 2002–2022*, Warszawa 2022.
- Chimiak G., *Ocena sytuacji rzecznictwa organizacji pozarządowych* [w:] *Efekt mrozący. O kondycji rzecznictwa organizacji pozarządowych*, red. T. Figura, Warszawa 2022, s. 66–70.
- Chrzczonowicz M., *Organizacje pożytku publicznego. Uzyskanie statusu OPP, przywileje, obowiązki, kontrola*, Warszawa 2015.
- Czarnecki A., Dąbrowska A., Mielczarek P., Miszczyk S., Szuszkiewicz A., *Downsizing w ocenie polskich konsumentów. Raport z badania*, Warszawa 2023.
- Główny Urząd Statystyczny, *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych, kół gospodyń wiejskich oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2022 r. – wyniki wstępne*, Kraków 2023.
- Główny Urząd Statystyczny, *Organizacje pożytku publicznego i 1% w 2021 r./2022 r.*, Kraków 2023.
- Jamróży K., *Wsparcie udzielane obywatelom Ukrainy przez organizacje pożytku publicznego z Przemysłu*, „Wiadomości Społeczne” 2022, nr 1 (25), s. 66–69.
- Kołoducki S., *Organizacje pozarządowe i państwo. Partnerzy czy konkurenci* [w:] *Spółeczeństwo obywatelskie w systemie politycznym państwa. Przykład Polski na tle rozwiązań europejskich*, red. M. Szczegielniak, R. Więckiewicz, Warszawa 2018, s. 99–124.
- Kurleto M.H., *Organizacje pozarządowe w działalności pożytku publicznego*, Warszawa 2008.
- Kurleto M.H., *Organizacje pożytku publicznego: rozwiązania prawne, funkcjonowanie, rozwój. Kraków case study*, Kraków 2008.
- Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *Falszowanie opinii w Internecie. Doświadczenia konsumentów na podstawie badania PBS Sp. z o.o. na zlecenie UOKiK*, Warszawa 2020.
- Ustawa z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2017, poz. 573).
- Ustawa z dnia 15 września 2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (Dz.U. 2017, poz. 1909).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2023 r., poz. 571).

Netografia

- Kolanko M., *Czego domaga się Strajk Kobiet? 13 postulatów*, <https://www.rp.pl/polityka/art442971-czego-domaga-sie-strajk-kobiet-13-postulatow> [dostęp: 25.07.2024].
- Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, <https://sprawozdaniaopp.niw.gov.pl/> [dostęp: 11.07.2024].
- Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, *Korpus Solidarności*, <https://niw.gov.pl/nasze-programy/korpus-solidarnosci/> [dostęp: 28.07.2024].
- Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, *Organizacje Poradnicze*, <https://niw.gov.pl/nasze-programy/organizacje-poradnicze/> [dostęp: 28.07.2024].

NUMBER, LEGAL FORMS AND SELECTED AREAS OF PUBLIC BENEFIT OF PBO IN THE PODKARPACKIE VOIVODESHIP IN 2013–2022. STABILITY OR CHANGE?

Abstract

Based on analyzes conducted, by the GUS and the Klon/Jawor Association, as well as own research, the author presents the number, legal forms and the most and least common public benefit spheres of public benefit organizations in the Podkarpackie Voivodeship.

The aim of the article is to describe the phenomena that influence the examined entities within the analyzed categories. Particularly noteworthy is the stabilization of the number of public benefit organizations in the Podkarpackie Voivodeship, the systematic decline in the number of associations that are public benefit organizations, as well as the absence of entities dealing with the protection of women's and consumer rights in the analyzed administrative unit.

It is recommended to increase funding for public benefit organizations working to protect consumer rights and women's rights. This would not only allow for the development of existing NGOs in Poland, but would also encourage the creation of new entities in this sphere. Due to the decreasing number of associations, it is possible to consider creating special government, local government or non-governmental programs aimed at activating social potential, e.g. in the form of long-term volunteering.

Keywords: public benefit organizations (PBO), association, foundation, Podkarpackie Voivodeship

LICZEBNOŚĆ, FORMY PRAWNE I WYBRANE SFERY POŻYTKU PUBLICZNEGO W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM W LATACH 2013–2022. STAŁOŚĆ CZY ZMIANA?

Streszczenie

Na podstawie analiz prowadzonych między innymi przez Główny Urząd Statystyczny i Stowarzyszenie Klon/Jawor oraz badań własnych autor przedstawia liczebność, formy prawne i najczęściej oraz najrzadziej występujące sfery pożytku publicznego OPP w województwie podkarpackim. Celem artykułu jest opisanie zjawisk, które wpływają na badane podmioty w ramach analizowanych kategorii. Na szczególną uwagę zasługuje stabilizowanie się liczebności organizacji pożytku publicznego w województwie podkarpackim, systematyczny spadek liczby stowarzyszeń będących OPP, a także niewystępowanie podmiotów zajmujących się ochroną praw kobiet i konsumentów w analizowanej jednostce administracyjnej. Rekomendowane jest zwiększenie finansowania organizacji pożytku publicznego działających na rzecz ochrony praw konsumenta i praw kobiet. Pozwoliłoby to nie tylko na rozwój istniejących w Polsce organizacji pozarządowych, lecz także zachęciłoby do tworzenia nowych podmiotów w tej sferze. W związku ze zmniejszaniem się liczby stowarzyszeń będących organizacjami pożytku publicznego można rozważyć tworzenie specjalnych programów rządowych, samorządowych bądź pozarządowych nastawionych na aktywizowanie potencjału społecznego np. w formie wolontariatu długoterminowego.

Słowa kluczowe: organizacje pożytku publicznego (OPP), stowarzyszenia, fundacje, województwo podkarpackie